

RELAȚIILE MILITARE ROMÂNNO-IUGOSLAVE ÎNTRE ANII 1924-1933

MIHAELA BĂRBIERU

Perioada anilor 1924-1933 este definită în plan economic, social și politico-militar de parcurgerea anilor de criză economică cu caracteristici specifice statelor slab dezvoltate din sud-estul european, de ascensiunea pretențiilor statelor învinse în prima mare conflagrație mondială, a regimurilor autoritare și totalitare, care s-au instalat în state direct interesate de evoluția politică în Balcani.

Pe întreaga perioadă luată în discuție, România s-a manifestat ca un factor activ în promovarea bunei înțelegeri între state, în păstrarea statu-quo-ului în cadrul Ligii Națiunilor, având o activitate diplomatică la nivel continental prodigioasă. Asigurarea securității internaționale prin dezarmare a constituit un deziderat al politicii externe al Micii Înțelegeri. Sesiunea a 5-a a Adunării generale a Societății Națiunilor din septembrie-octombrie 1924, a avut ca subiect de dezbatere „Raportul privind condițiile arbitrajului, securității și reducerii armamentelor” prezentat de Nicolas Politis. Documentul „s-a înscris ca o tentativă importantă de rezolvare pe cale pașnică a diferendelor interstatale în cadrul comunității internaționale”¹. România, Iugoslavia și Cehoslovacia, prin omul politic român Nicolae Petrescu-Comnen, au susținut documentul Politis. La Praga, pe 14 septembrie 1924, a avut loc o întâlnire² între factori militari ai celor trei țări ce intrau în componența Micii Înțelegeri. Considerându-se o etapă importantă în instaurarea unui climat de pace, atașatul militar al legăției române de la Praga³, participant la întrunirea menționată, raporta ministrului de război român, prin nota strict secretă din 19 septembrie 1924, concluziile discuțiilor între reprezentanții militari ai celor trei țări.

Atât România, cât și Regatul Sârbo-Croato-Sloven au semnat protocolul de la Geneva, adoptat în 2 octombrie 1924. Pentru prima dată, documentul preciza „legătura indisolubilă dintre arbitraj, securitate și dezarmare”⁴. În nota trimisă de către cabinetul ministrului de război român către ministrul afacerilor străine al României, se recomanda susținerea de către România a protocolului, care servea intereselor naționale, menționându-se că acest punct de vedere este

¹ Gheorghe Matei, *Dezarmarea în contextul problemelor internaționale și atitudinea României*, București, 1971, p. 28.

² A.M.R., fond 540, dos. 114/1924, f. 93-94.

³ *Ibidem*, dos. 97/1924, f. 273.

⁴ Mihai Iacobescu, *România și Societatea Națiunilor. 1919-1929*, București, 1988, p. 161.

susținut și de către Iugoslavia și Cehoslovacia⁵.

În 17 iunie 1925 a fost adoptată la Geneva convenția pentru reglementarea comerțului de arme și materiale de război și Protocolul cu privire la prohibirea întrebuințării în caz de război a gazelor asfixiante, toxice și a substanțelor bacteriologice. Țările Micii Înțelegeri au semnat cele două documente la recomandarea ministerului de război. Experții militari ai Iugoslaviei, Cehoslovaciei și României au studiat articolele ce compuneau convenția și protocolul considerând că este necesară semnarea și apoi ratificarea acestor documente, deoarece „toate statele se pregătesc, fie pe față, fie pe ascuns pentru războiul chimic”⁶. Marele Stat Major român a considerat ca necesară semnarea de către Marile Puteri a acestor documente, ca mai apoi ele să fie ratificate de guvernul român⁷. Se avea de fapt în vedere poziția U.R.S.S.-ului, deținătoarea unor cantități importante de arme chimice. În cursul sesiunii a 29-a a Ligii Națiunilor, ținută în luna iulie 1924, s-a hotărât să se facă recomandări țărilor din componența acestor instituții, cu privire la reducerea cheltuielilor de armament, problema fiind dezbătută de experții militari ai României și Iugoslaviei.

În întreaga perioadă luată în discuție, factorii politici și militari ai României și Iugoslaviei au urmărit garantarea frontierelor stabilite prin tratatele de pace. Cele două țări au privit „cu circumspecție politica Marilor Puteri care, în interesul păstrării păcii, au început să facă concesii față de învingii războiului”⁸.

Încheierea unui pact de garanții conceput de către Marea Britanie a creat probleme guvernelor României și Iugoslaviei. Însărcinatul cu afaceri român la Londra, Laptew, semnală în martie 1925, ministrului afacerilor străine de la București, I. Gh. Duca, că Marea Britanie „nu era dispusă să admită includerea Poloniei și Cehoslovaciei în cadrul pactului de garanții”⁹.

România, ca de altfel și Regatul Sârbo-Croato-Sloven, și-au exprimat „neliniștea și îngrijorarea față de încheierea pactului de la Locarno din octombrie 1925”. Studii ale experților militari ai Statelor Majore din cele două țări, care au avut mai multe întâlniri, atât la Belgrad, cât și la București, au semnalat guvernelor celor două state reînvierea militarismului german, precum și recrudescența forțelor revizioniste și revanșarde impulsionate printre altele și prin garantarea frontierei dintre Germania și Belgia, dintre Germania și Franța, precum și a zonei demilitarizate a Rinului. În întâlnirea de la București ai acestor experți din 3 aprilie 1926, s-a avansat ideea existenței unei discriminări „între frontierele occidentale și cele orientale”, datorată sfârșitului „izolării morale a

⁵ A.M.R., fond 540, dos. 114/1924, f. 63.

⁶ *Ibidem*, dos. 111/1925, f. 89.

⁷ *Idem*, fond 549, dos. 195/1928, f. 341-342.

⁸ *Istoria românilor*, ..., p. 446.

⁹ A.M.R., fond Anglia, vol. I, f. 4 (telegrama nr. 579 de la Londra, din 7 martie 1925).

Germaniei”¹⁰.

Securitatea României și a Iugoslaviei a fost consolidată prin reevaluări privind conținutul alianțelor politico militare atât în cadrul Micii Înțelegeri, cât și în cadrul unor tratate bilaterale. Tratatul cu Franța, Italia precum și reînnoirea tratatului cu Polonia, au fost pregătite de studii realizate de experții Statelor Majore ale țărilor componente Micii Înțelegeri. O adresă cu caracter secret trimisă de ministrul de război ministrului afacerilor străine, din 6 mai 1925, se referea la reînnoirea convențiilor politice, dar și militare cu Regatul Sârbo-Croato-Sloven și Republica Cehoslovacă, care expirau în 23 octombrie 1926, respectiv 19 iunie 1926. Punctul de vedere al Marelui Stat Major Român cu privire la conținutul noilor convenții era acel al introducerii unui aliniat prin care convențiile militare puteau fi „adnotate cu modificări așa cum evoluția politică a continentului o cerea”¹¹.

În martie 1926, la Praga, au avut loc o serie de ședințe secrete între reprezentanții armatelor statelor Micii Înțelegeri și o delegație a armatei franceze. Tratatul de prietenie ale României și Iugoslaviei cu Franța au consolidat securitatea celor două state în perioada imediat următoare. Iugoslavia se considera amenințată de către Italia, în timp ce România nu încheiase încă un tratat cu U.R.S.S.

Într-o notă a Marelui Stat Major către ministrul afacerilor străine, din 14 noiembrie 1925, se arăta necesitatea introducerii, în tratatul României cu Franța, angajamentului părților contractante, în cazul unui atac asupra uneia din părți „cele două țări urmau să se pună de acord fără întârziere asupra acțiunilor ce urmau a fi întreprinse...”¹². Reprezentanții Marelui Stat Major atenționau factorii politici printr-o notă din 9 mai 1926, adresată primului ministru, că „obligația de a nu ataca Rusia cu trupele regulate și de a nu tolera pe teritoriul ei formarea de trupe neregulate de atac contra vecinului de la răsărit” ar diminua „necesitatea semnării unui tratat cu Franța”¹³.

Așa cum se știe, guvernul francez nu a acceptat să semneze convenția militară cu România, care ar fi dat consistență tratatului. Libertatea guvernului francez de a acorda sau nu asistență militară României, în cazul unui conflict cu țările vecine, nelinișteau Marele Stat Major. Acest lucru se poate observa și din adresa șefului Marelui Stat Major către ministrul de război din 21 iulie 1926, prin care se avansa nedumerirea că „Franța trebuia ajutată de noi în loc să ne ajute ea pe noi”¹⁴.

Tratatul încheiat între Franța și Iugoslavia prevedea un punct aproape identic cu cel inclus în tratatul cu România, deosebirea fiind însă înlocuirea

¹⁰ Apud, *Istoria românilor*, ..., p. 448-450.

¹¹ *Ibidem*.

¹² A.M.R., fond 502, dos. 49/1925, f. 23.

¹³ *Ibidem*, dos. 63/1926, f. 111.

¹⁴ *Ibidem*, f. 314.

U.R.S.S.-ului cu Italia¹⁵. Nici cu Iugoslavia, Franța nu a încheiat o convenție militară, neangajându-se astfel la o participare directă în cazul unui conflict între Regatul Sârbo-Croato-Sloven și unul din vecinii săi.

Concomitent cu negocierea tratatului cu Franța, România a avut discuții politice cu Italia în vederea încheierii unui tratat. Încheierea tratatului de amicitie și colaborare cordială între România și Italia semnat la 16 septembrie 1926, la Roma, în timpul vizitei lui Averescu, a avut ca principal rezultat „ratificarea de către Italia a Tratatului din 28 octombrie 1920, prin care se consacra din punct de vedere juridic, pe plan internațional, apartenența Basarabiei la România”¹⁶.

Tratatul cu Polonia, Mica Înțelegere, tratatul cu Franța și cu Italia au constituit elemente importante în sistemul de securitate realizat de diplomația românească și iugoslavă în primul deceniu interbelic. La aceste convenții s-a adăugat activitatea diplomatică a celor două țări în cadrul Societății Națiunilor. Susținerea punctelor comune în baza păstrării statu-quo-ului, suveranității și independenței a fost dezbătută și în periodice întâlniri ale experților militari ai celor două țări.

În nota nr. 15, din 6 mai 1927, a Marelui Stat Major către ministrul afacerilor străine al României, se comunica rezultatul „intervenției noastre pe lângă Statele Majore iugoslav și cehoslovac, cu privire la proiectul de modificare al articolului XIV din convenția militară a Micii Înțelegeri”¹⁷. Atașatul militar de la Belgrad comunica, în 2 mai 1927, cabinetului șefului Marelui Stat Major Român, că „atât șeful Marelui Stat Major, cât și ministrul de război iugoslav, au găsit că propunerea de modificare a articolului XIV precum și protocolul sunt foarte bine venite și umple un gol foarte important al convențiunii”¹⁸. Telegrama nr. 395 din 6 aprilie 1927, trimisă de colonelul Motaș, din Belgrad, șefului Marelui Stat Major al armatei române, menționează acceptul propunerii de modificare a articolului XIV¹⁹. Contactul dintre ofițeri experți ai armatelor României, Iugoslaviei, dar și Cehoslovaciei este confirmat de aprecierea generalului Strový, șeful Marelui Stat Major Cehoslovac că „din punct de vedere militar modificarea convenției militare a Micii Înțelegeri este cerută de starea politică actuală a Europei”²⁰.

Referatul Secției IV Operații a Marelui Stat Major Român din 1 decembrie 1927 atestă existența unor discuții repetate între reprezentanții Statelor Majore ale armatelor „cehoslovacă, sârbă și română” cu privire la modificarea articolului XIV din convenție. Din referatul Secției IV Operații trimis Marelui Stat Major Român rezultă „obligațiunea pentru cele trei state

¹⁵ Vezi pe larg M. Zecevic, *Jugoslavija 1918-1922. Iujnoslovanski drjavni san i java*, Belgrad, 1994.

¹⁶ *Idem*, fond 469, dos. 72/1926, f. 23-24.

¹⁷ *Idem*, fond 540, dos. 163/1927, f. 270.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, f. 268.

²⁰ *Ibidem*, f. 271.

majore aliante de a studia și întocmi din timp de pace toate proiectele de operațiuni în diferite ipoteze”²¹. Generalul Samsonovici confirmă și el prin adresa nr. 501 din 1.12.1927 existența discuțiilor purtate între experții militari ai statelor componente ai Micii Înțelegeri²².

Sentimentele de incertitudine și insecuritate au persistat în forurile politice și militare nu numai ale României și Iugoslaviei, dar și ale Cehoslovaciei, Poloniei și Greciei, în a doua parte a deceniului trei al secolului XX. Intrarea Germaniei în Societatea Națiunilor, în septembrie 1926, și adoptarea rezoluției ce condamna războiul de agresiune, în septembrie 1927, au fost privite de experții militari ai României și Iugoslaviei cu neîncredere. Acest lucru se poate observa și din referatul din 2 august al Marelui Stat Major către primul ministru al guvernului român, în care se atrăgea atenția asupra unor puncte „ce trebuiau armonizate în proiectul Briand-Kellogg”²³.

Formula „război contra războiului” era considerată de către reprezentanții militari români și iugoslavi întruniți la Belgrad, în 16 august 1928, „ca ineficace” în rezolvarea unor probleme grave „care planau asupra Europei”²⁴.

Scepticismul în valabilitatea pozitivă a consecințelor pactului Briand-Kellogg a României și Iugoslaviei este atestat și prin faptul că cele două țări au semnat ulterior acest document, parafat în 27 august 1928, la Paris. După semnarea pactului Briand-Kellogg, atât România, cât și Iugoslavia au acționat pentru intrarea protocolului în vigoare încercând să stabilească raporturi de bună vecinătate cu statele cu care nu reușiseră să încheie tratatul: România cu U.R.S.S., Ungaria și Bulgaria, Iugoslavia cu Bulgaria, Ungaria și Italia.

Ca urmare a faptului că situația internațională devenea din ce în ce mai tensionată, atât România, cât și Iugoslavia au fost confruntate cu un proces de izolare internațională. Factorii militari ai celor două țări au sesizat factorilor politici necesitatea dezvoltării acțiunilor diplomatice în scopul asigurării stopării cerințelor teritoriale ale vecinilor. Modelarea planurilor de apărare comune, crearea unor structuri militare funcționale în condițiile în care atât Franța, cât și Polonia semnaseră tratate de neagresiune cu U.R.S.S., au constituit preocupări ai factorilor de decizie din cadrul Marilor State Majore ale celor două țări. Discuțiile avute în 28 aprilie și 2 mai 1930 la Varșovia, între delegațiile militare ale României și Poloniei „în scopul de a studia situația aliaților și a inamicului în zona de joncțiune în cursul primelor zile de mobilizare, ca și acțiunile posibile ale inamicului în cursul aceleiași perioade”²⁵ au fost aduse la cunoștința reprezentanților experților militari iugoslavi și cehoslovaci la întâlnirea de la

²¹ *Ibidem*, f. 273.

²² *Ibidem*, f. 274.

²³ *Idem*, fond 5418, dos. 1411, f. 27-28.

²⁴ A.N.I.C., fond Casa Regală, Regenta Mihai, dos. 41/1928, f. 52.

²⁵ A.N.R., Colecția Microfilme, Microfilme Polonia, rola P II 1955, cadrul 250 (apud *Istoria românilor*, ..., p. 464).

Belgrad, din 12 mai 1930. Aici s-a discutat și situația „la zi a pozițiilor Ungariei și Bulgariei”²⁶ față de România și Iugoslavia. În timpul discuțiilor, consemnate și în raportul nr. 634 din 19 mai 1930²⁷, trimis de șeful Marelui Stat Major român către primul ministru al guvernului s-au propus, printre altele, „raionul de cooperare româno-iugoslav și româno-cehoslovac, forțele destinate de fiecare parte acțiunilor în comun, modalitățile de efectuare a mobilizării”²⁸ precum „și ipotezele de acțiune ale inamicului”²⁹.

În condițiile în care existau fluctuații și tărăgănări în cooperarea româno-polonă în care clauza *erga omnes* lipsea din documentele militare româno-polone, consolidarea Micii Antante „a devenit preocuparea de căpetenie a forurilor de decizie politico-militare de la București, cu atât mai mult cu cât se aprecia”³⁰ atât de factorul politic, cât și de cel militar, „că din septembrie 1923, când se semnase convenția militară în trei, nu s-a realizat nimic concret în vederea pregătirii mijloacelor necesare funcționalizării alianței”³¹. Marele Stat Major român consultându-se cu instituțiile similare iugoslave și cehoslovace au elaborat 8 proiecte de operații în perioada 1929-1931, documente care precizau obligațiile militare ale partenerilor în diverse situații de conflict provocate de statele revizioniste vecine Ungaria sau Bulgaria.

La consfătuirea desfășurată la București în mai 1929 a reprezentanților României, Iugoslaviei și Cehoslovaciei s-a avansat ideea planului de operațiuni al armatelor Micii Înțelegeri, acesta fiind definitivat în septembrie 1929 la consfătuirea de la Praga.

Planul de operațiuni a celor trei armate conținea două variante. În prima variantă se lua în calcul agresiune Ungariei împotriva Cehoslovaciei. „Se estima că inamicul putea angaja 15 divizii de infanterie și 2 divizii de cavalerie. Scopul forțelor aliate era înfrângerea armatei ungare printr-o ofensivă concentrică în direcția generală Budapesta”³². Cea de-a doua variantă, bazându-se pe forța celor 21 divizii de infanterie și 2 divizii de cavalerie ale Ungariei, avansa ideea susținerii acțiunilor acestui stat de către Germania. În această situație trupele cehoslovace trebuiau să deschidă front împotriva Germaniei, în timp ce forțele militare ale României și Iugoslaviei trebuiau să acționeze împotriva Ungariei³³.

În septembrie 1930, la Belgrad, a avut loc o nouă întâlnire a șefilor Marilor State Majore ai armatelor țărilor componente ale Micii Înțelegeri, însoțiți de experți ai Secțiilor de Operații ai „instituțiilor” menționate. Aici au fost discutate elementele noi ce au tensionat situația internațională. Tratatul de

²⁶ *Idem*, fond 5419, dos. 1341, f. 20.

²⁷ *Ibidem*, f. 268.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Istoria românilor*, ..., p. 465.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, f. 302.

amiciție, conciliațiune și arbitraj între Italia și Austria, semnat în februarie 1930, a fost considerat o amenințare la suveranitatea țărilor componente ale Micii Înțelegeri. În concepția participanților la consfătuirea de la Belgrad, tratatul facilita „creșterea transporturilor de material de război trimise prin teritoriul austriac prin Ungaria”³⁴. Prezența militarilor maghiari în tabăra de antrenament de la Ischl, Austria, alimentau suspiciunea experților militari prezenți la Belgrad în septembrie 1930. Noile condiții au impus elaborarea unor măsuri menite să facă „respectate tratatele de pace de către statele revizioniste”³⁵. La Belgrad s-a hotărât studierea și elaborarea unui număr de trei proiecte care trebuiau să dea soluții în cazul atacării Iugoslaviei de către Ungaria și Bulgaria. Experții celor trei mari state majore au elaborat ulterior, în urma discuțiilor din cadrul consfătuirii de la Belgrad din septembrie 1930, modalitatea colaborării României și Cehoslovaciei, „a intervenției de urgență în ajutorul aliatului atacat”³⁶.

Șefii Marilor State Majore s-au întâlnit la București în 11 mai 1931, într-o consfătuire cerută și de întâlnirea miniștrilor de externe din 30 aprilie 1931. Consfătuirea de la București, a 3-a la număr după semnarea de către România a Protocolului de la Moscova din anul 1929, a hotărât încheierea unei „convenții militare unice, care să reunească într-un singur document Convenția din septembrie 1923 și modificările succesive ce i-au fost aduse în 1929 și 1930”³⁷. Înțelegerea a fost pregătită de către Secțiunile de Operații ale Marilor State Majore și a fost semnată la 14 decembrie 1931, în consfătuirea șefilor Marilor State Majore de la Praga. Esența convenției politico-militare, ratificată în lunile septembrie-octombrie de către Belgrad, București și Praga, prezenta trei componente: raporturile fiecăruia dintre cele trei state cu celelalte se încadrau conform „unui tratat de alianță defensivă”³⁸; cea de-a doua variantă lua în calcul atacul Ungariei sau Bulgariei în momentul în care una din puterile aliate „s-ar afla deja în stare de război cu una sau mai multe puteri”³⁹, această variantă lua în considerație și posibilitatea ca Ungaria „ar putea avea vre-un avantaj pentru un atac împotriva aliaților, în cazul unui război generalizat”⁴⁰; cea de-a treia variantă se referea la contra măsurile ce trebuiau luate împotriva „pregătirilor politico-militare intense făcute de Ungaria”⁴¹.

Documentul preciza forțele destinate de fiecare parte a alianței: 112 batalioane, 150 baterii, 32 escadroane și 12 escadrile de aviație cu câte 10 avioane fiecare.

Sfârșitul anul 1931 a adus noi elemente de politică externă, care au

³⁴ Apud Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, București, 1968, ediția a 2-a 1997.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Istoria românilor*, ..., p. 465.

³⁷ *Ibidem*, p. 466.

³⁸ A.M.R., fond 949, dos. 1347, f. 111.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, f. 112.

agravat „izolarea României pe arena internațională”. Negocierea tratatului de neagresiune franco-sovietic, precum și negocierea unui tratat sovieto-polonez, dar și apropierea Franței de către U.R.S.S. prin acordarea de credite și angajarea unor convorbiri diplomatice în vederea semnării unui pact de neagresiune, au constituit subiecte de discuție între reprezentanții politici și militari ai României și Iugoslaviei.

Evoluția situației internaționale a determinat ample discuții privind Comandamentul unic al Micii Înțelegeri. Reprezentanții statelor majore s-au întâlnit în septembrie 1931, la București, și au semnat o convenție în care se regăsește articolul 3, referitor la „Problema comandamentului superior al forțelor celor trei parteneri ai pactului”⁴². Reglementarea tuturor aspectelor legate de Comandamentul unic trebuia făcută printr-o înțelegere separată a celor trei guverne. Înțelegerea trebuia să precizeze numirea comandantului unităților mixte, care trebuiau să acționeze în zona de joncțiune a armatelor aliate, în funcție de armata care contribuia cu partea cea mai mare de trupe⁴³. La efective egale de contingente de trupe, „conducerea va fi trecută comandantului aceluia sector de operații în care se găsește unitatea mixtă”⁴⁴. Importantă era și precizarea determinării „începerii mobilizării”, moment ce trebuia să declanșeze și trimiterea „ofițerilor de legătură cu personalul necesar armatelor aliate”⁴⁵. Documentul menționat precizează, pentru prima dată, soluții în vederea funcționării alianței chiar în împrejurări complexe și nefavorabile. Ulterior, documentul va funcționa ca o măsură a nivelului relațiilor dintre aliați și totodată a evoluției internaționale.

Convenția militară, semnată între România, Iugoslavia și Cehoslovacia, la 21 septembrie 1932, la Sinaia, fixa un nou quantum al forțelor angajate de fiecare țară (112 batalioane de infanterie, 32 escadroane de cavalerie, 150 baterii de artilerie, 120 de avioane), noi zone de concentrare în situația în care aliații erau amenințați atât de către Ungaria, cât și de alți agresori, precum și de situația în care toate cele trei țări ar fi fost deja atacate de state diferite⁴⁶. Convenția a fost semnată de miniștri de externe, dar și de șefii Marilor State Majore. La conferința de la Sinaia, reprezentanții României și Iugoslaviei au semnat un acord privind colaborarea militară în cazul unui atac declanșat de Bulgaria. Documentul a stat la baza conferinței șefilor de Mari State Majore a statelor membre ale Micii Înțelegeri, desfășurată în 17 noiembrie 1932 la Belgrad. Aici au fost aduse completări convenției militare semnate la Sinaia, prezentându-se varianta în care Bulgaria ar fi atacat Iugoslavia sau România⁴⁷.

Eforturile diplomatice făcute de România în vederea întăririi Micii

⁴² *Idem*, fond 5403, dos. 211/1932, f. 83.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 84.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Idem*, fond 5423, dos. 61/1932, f. 184-185.

⁴⁷ *Ibidem*.

Înțelegeri, dar și a colaborării între țările balcanice, au fost susținute de rapoarte întocmite de Secțiile de Operații în urma dezbaterilor factorilor militari români, iugoslavi și cehoslovaci.

Sfârșitul anului 1933 a marcat o nouă cotitură pentru Europa. La 14 octombrie 1933, Germania s-a retras din Societatea Națiunilor, părăsind lucrările Conferinței dezarmării, fapt care a marcat începutul unei noi etape, caracterizată printr-un lung șir de revizuirii teritoriale impuse de statele fasciste. La 16 noiembrie 1933, ministrul Afacerilor Străine al Franței, Paul Boncour, declara ambasadorilor de la Londra, Roma și Berlin că „lipsa de unitate a puterilor îndrituite să apere prevederile tratatelor de la Versailles nu face altceva decât să încurajeze atitudinea Germaniei, în special în problema înarmărilor”⁴⁸.

Alături de partenerii săi din Mica Înțelegere, România a dus o politică menită „să respecte organizarea actuală a Europei centrale pe baza tratatelor existente, cu alte cuvinte, să păstreze integritatea teritoriului național, să împiedice îngenuncherea aliaților săi”⁴⁹. O asemenea politică avea nevoie de măsuri concrete care să contrabalanseze climatul de instabilitate internațională și să asigure instrumentele juridice și militare de apărare a securității naționale⁵⁰.

Referatul nr. 302 din 12 noiembrie 1933 al ministerului de război, Direcția Marelui Stat Major, Secția 3 Operații, către primul ministru al României cerea stabilirea „cât mai urgentă a comunicației telegrafice permanentă între București și Belgrad”⁵¹. În document se specifica faptul că legătura între Cehoslovacia și Iugoslavia nu se făcea prin Timișoara și „se făcea printr-o legătură directă Verșeț-Caransebeș”⁵². În continuare se menționa faptul că acest lucru este cerut și de Secția Operații a Marelui Stat Major iugoslav, care opta pentru o „linie de rezervă: Turnu Severin – Craiova – București – Cluj”⁵³. Încă din februarie 1930 s-a cerut de către șefii Statelor Majore ai celor două armate „o legătură telegrafică între Belgrad și București, un fir rezervat permanent celor două armate”⁵⁴. Traseul Verșeț – Caransebeș susținut, la începutul anului 1930 de către guvernul iugoslav s-a dovedit „că nu prezintă nici un avantaj”, de aceea cele două state majore „doresc să modifice traseul fixat” prin „convențiunea relativă la funcționarea legăturilor încheiate între Marele State Majore cehoslovac, român și iugoslav în anul 1930”. După discuții între reprezentanții militari ai marilor state majore cehoslovac, român și iugoslav, precum și între atașatul militar iugoslav la București și șeful Secției 3 Operații a Marelui Stat Major român, la începutul lunii decembrie 1933, s-a ajuns la un acord privind „întrebuințarea tuturor mijloacelor de transmisiuni (T.F.F., telefon, telegraf,

⁴⁸ D.D.F., 1-ère série, tome 5, doc. nr. 20.

⁴⁹ A.M.R., fond 948, dos. 438, f. 484.

⁵⁰ Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, p. 166.

⁵¹ A.M.R., fond 5418, dos. 1322, f. 17.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*.

agenți curieri, cifru, etc.) atât între Praga, Belgrad și București, cât și între Varșovia și cele trei capitale menționate”⁵⁵.

În referatul nr. 272 din 1 septembrie 1933, întocmit la ordinul strict secret al ministrului apărării naționale al României nr. 291 din 26 iulie 1933 Secția Operații a Marelui Stat Major, se constata că „sistemul și forma actuală a colaborării celor trei mari state majore aliate nu par, în toate cazurile suficiente”⁵⁶. În document se avansa ideea „unificării mai intime a armatelor celor trei state aliate”, propunându-se „întruniri periodice ale șefilor marilor state majore, înființarea unei Comisiuni militare, făcând oficiu Stat Major Comun”, sau „înființarea unui consiliu suprem militar”⁵⁷.

Consiliul Permanent al Micii Înțelegeri a cerut șefilor marilor state majore, printr-o adresă strict secretă din 4 septembrie 1933 să prezinte „într-un termen apropiat un studiu complet asupra unificării armamentelor celor trei țări aliate, un studiu inedit privind planul de mobilizare economică și industrială comun”⁵⁸. După ce erau fixate „chestiunile ce se pot urmări și desăvârși în timp de pace într-o coalitie (condițiile politice și militare, cantitatea forțelor de intervenție, întrebuintarea acestor forțe, schimbul de informații asupra inamicilor probabili, colaborarea industrială și economică, cunoașterea reciprocă a armatelor amice coalizate prin manevre, schimb de elevi, stagii la trupe, etc.), documentul menționat fixa perioadele de avansare a colaborării, punându-se accent pe perioada 1932-1935, „a treia etapă a reuniunilor experților militari ai statelor componente Micii Înțelegeri”⁵⁹.

Într-un alt document din 7 decembrie 1933 al Marelui Stat Major român se menționa ca punct important realizarea „comandamentului unic, la război, unificarea armamentelor și organizarea unei strânse colaborări materiale pentru sporirea potențialului de război al țărilor Micii Înțelegeri”⁶⁰. Acest lucru trebuia să fie realizat în urma unor discuții comune la nivel de state majore, în urma îmbunătățirii comunicațiilor și „în urma construirii de eventuale fortificații”⁶¹. Documentul menționează intervenția șefului Marelui Stat Major român în întâlnirea șefilor Marilor State Majore de la Praga din anul 1931, unde înaltul ofițer român a enunțat conform principiilor articolului 5 al Convenției Militare propunerile experților militari români, propuneri „discutate și cu experți militari iugoslavi la întâlnirea de la Belgrad din februarie 1931”⁶².

Ministerul apărării naționale, prin adresa nr. 210 din 14 aprilie 1933, a

⁵⁵ *Ibidem*, f. 23 (scrisoarea nr. 513 din 9 decembrie 1933).

⁵⁶ *Ibidem*, dos. 1365/1933, f. 4.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 5.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 6.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 63.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*.

cerut primului ministru „instrucțiuni, arătând și punctul de vedere militar”⁶³. Datorită faptului că această „chestiune este foarte gingașe” cabinetul primului ministru cerea la sfârșitul lunii aprilie 1933 „o amânare deoarece angajamentele formale premature, nerespectate apoi, nu pot duce decât la neîncredere între aliați”⁶⁴. Sistemul întrunirilor periodice ale șefilor marilor state majore au fost considerate ca suficiente în decembrie 1933, deoarece „ele nu divulgă caracterul militar al noului Pact al Micii Înțelegeri, evitând astfel o noua campanie de presă italo-germană-ungară”⁶⁵. Dotarea armatelor, îmbunătățirea comunicațiilor și echiparea teritoriului național cu fortificații au constituit priorități ale marilor state majore român, iugoslav și cehoslovac. Experții militari români și iugoslavi au propus guvernelor lor în noiembrie 1933, ca șefii marilor state majore „să dispună și să administreze, personal, fondurile necesare înzestrării armatelor”⁶⁶.

În cadrul Societății Națiunilor, unde la 10 septembrie 1930, Nicolae Titulescu a fost ales în funcția de președinte a acestei instituții și reales la 7 octombrie 1931, prezidând cea de-a 11-a și a 12-a sesiune într-un context internațional dificil, România, ca și Iugoslavia, au avut puncte comune privind dezarmarea, relațiile între state, înlăturarea războiului, reducerea progresivă a armamentelor etc.

La 11 decembrie 1933, la Košice, Nicolae Titulescu și Edvard Beneš s-au întâlnit pentru a afirma hotărârea celor două țări pe care le reprezentau de a se menține în frontul țărilor antirevizioniste și de a acționa ferm în sensul menținerii păcii: „Revizuirea tratatelor înseamnă război. Dacă alții nu o vor, nu ne temem nici de aceasta”⁶⁷. Adoptarea unor noi formule de colaborare a devenit necesară în perioada următoare, când forțele revizioniste și totalitare și-au amplificat acțiunile.

Relațiile dintre Iugoslavia și România au cunoscut în anii următori o linie pozitivă, mai ales că în anul 1934 se constituie o altă instituție zonală, Înțelegerea Balcanică, în scopul promovării păcii și înțelegerii în sud-estul european. Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică contestate de Berlin și Roma, au făcut front comun împotriva politicii revizioniste, expansioniste și totalitare a Germaniei, Italiei, U.R.S.S., Bulgariei și Ungariei.

⁶³ *Ibidem*, f. 8

⁶⁴ *Ibidem*

⁶⁵ *Ibidem*, f. 117

⁶⁶ *Ibidem*, dos. 1391, f. 17

⁶⁷ D.D.F., 1-ère série, tome 5, doc. nr. 137.

**RELATIONS MILITAIRES ENTRE LA ROUMANIE ET LA YOUGOSLAVIE
ENTRE 1924-1933**

(Résumé)

En trois décennies du XXe siècle, les sentiments d'incertitude et d'insécurité persistent dans les organes politiques et militaires de la Roumanie et la Yougoslavie. Entrée des Allemands dans la ligue des Nations en Septembre 1926 et l'adoption de la résolution condamnant la guerre d'agression en 1927, a été considérée par les experts militaires des deux parties dans l'incrédulité. Ceci peut être vu et le papier d'août 2 de l'état-major du Premier ministre du gouvernement roumain, qui a attiré l'attention sur quelques points qui devraient être harmonisés dans le Pacte Briand-Kellogg. Après la signature du Pacte Briand-Kellogg, la Roumanie et la Yougoslavie ont travaillé à établir de bonnes relations de voisinage avec les États qui n'avait pas réussi à conclure le traité.

Fin de 1931, apporté de nouveaux éléments de la politique étrangère qui a conduit à une aggravation de l'isolement de la Roumanie sur la scène internationale.

Retrait de l'Allemagne de la Ligue des Nations, le 14 Octobre, 1933, en laissant conférence de travail a marqué le début d'une nouvelle phase, qui est marquée par une longue lignée de révisions territoriale exigée par les États fascistes.

Mots clefs: relations militaires, Roumanie, Yougoslavie, Ligue des Nations.